

„Socialismus“ jako filosofický problém

Jazyk pro moderního (a postmoderního) člověka stále víc přestává být způsobem, jak pobývá ve světě řeči (slova), a upadá v jeho povědomí na úroveň pouhého dorozumívacího komunikačního prostředku. Slova ztrácejí svůj vlastní smysl a stávají se jen jakýmsi signálem, na něž je třeba (a možno) reagovat „globálně“. Řekněte třeba „Bůh“ nebo „náboženství“, a řada lidí hned vidí rudě – anebo jiná řada zase zjihne; řeknete „socialismus“ a už je oheň na střeše. Stojí za to se podívat na nejrůznější texty a články a knihy, kde se vyskytuje slovo „socialismus“, a hned může každý na vlastní oči vidět, že to je ideologická a manipulační metoda, které vůbec nejde o nějaké objasnění toho či onoho, ale o to, aby se čtenář samozřejmě nebo pod nátlakem postavil na jednu stranu a aby se styděl postavit na druhou. Tak, jako se slovo „socialismus“ (a odvozeniny) staly před lety šiboletem pro všechn veřejný život (pokud můžeme mluvit o veřejném prostoru jako o živém a o živém prostoru jako o veřejném), dnes se jen změnila znaménka. Stačí se před mladými zmínit, že v pojetí socialismu bylo a dosud je cosi hluboce pozitivního a rozumného – a už ve vás vidí jen fosílii. (Už jsem zažil, že se mluví dokonce o „chartistických fosíliích“.) Filosofům v takových případech nezbyvá, než se divit a než se pokoušet přivést i druhé k údivu.

Navrhuji, abychom se pokusili nejprve naslouchat samotnému jazyku (případně jazykům několika, ale v našem případě postačí latina). Termín komunismus ukazuje na to, že tu jde především o věci a o jejich vlastnění; ve Skutcích čteme, že první křesťané měli ve svých obcích „všechny věci společné“; společný se latinsky řekne communis. Naproti tomu slovo socialismus nám zní svou příbuzností jinému slovu, totiž socius, což je druh, přítel. Od obojích termínů existují další vytvořená slova, poukazující ke společenství a ke společnosti: communitas a societas. Dalo by se tedy říci, že tu máme dvojí pojetí společnosti: pro jeden typ je důležité, jakým způsobem jsou vlastněny věci, pro druhý typ je naopak důležité, v jakém vztahu k sobě jsou lidé, kteří tu společnosti vytvářejí.

Obsahově je demokracie jako politické uspořádání společnosti spjata spíše s důrazem na vztahy mezi lidmi, ale ve skutečnosti je historicky spjata především s problémy vlastnění a s právem na majetek. Tento rozpor je vlastně rozhodujícím motivem pro formulování sociálních a socialistických požadavků na demokratickém základě. Věcně se stalo takřka obecným míněním (proti kterému se vymýšlejí různé teorie), že jeden ze tří hlavních demokratických postulátů, totiž rovnost, nemůže a nesmí být redukován na rovnost politickou, neboť pak je vnitřně vyprazdňován a stává se pouhou ideologií, ale nikoliv organizačním společenským principem. Rovnost musí být nějak aplikována také na oblasti jiné, především ty základní, životně nejdůležitější. Za ty se právě v této souvislosti považuje zejména rovnost materiální, hospodářská, ale také vůbec fyzická (nejen přístup k jídlu a pití, ale i k dýchání čistého vzduchu a pití čisté vody, konzum nezávadných potravin, bydlení ve slušných obydlích atd. atd.), a za druhé rovnost v přístupu ke kultuře, vzdělanosti, i technickým dovednostem, zkušenostem všeho druhu (též politickým) apod.

Co však myšlenkou rovnosti zůstává nedotčeno, je sama základna společenských vztahů. Společnost, společenství lidí nevytvoříte deklarací rovnosti všech; rovnosti může být dosahováno teprve dodatečně, druhotně, teprve tam, kde už nějaké společenství existuje. Základ, na kterém může a má být postaveno demokratické společenství, byl vyjádřen druhým postulátem, totiž myšlenkou „bratrství“. Termínu „socialismus“ se začalo užívat na zdůraznění nutnosti vybudovat společnost, v níž člověk bude člověku druhem, přítelem. V tomto smyslu šlo vlastně o oslabení postulátu, který se stal odkazem francouzské revoluce (vlastně revolucí): na místo bratrství je tu zdůrazněno přátelství a soudružství. Proti emfatickému a romantizujícímu „bratrství“ tu je civilnější a strážlivější hovor o přátelství.

Zdá se, že v současné době nemáme po ruce žádný jiný program společenský, ale ani žádné jiné jméno pro takový program, v němž by na prvním místě a přede všemi ohledy na

problematiku právní, ekonomickou, politologickou nebo jakoukoliv jinou bylo zdůrazňováno přátelství mezi lidmi, nebo dokonce jejich bratrství. A do té doby, dokud někdo nepřijde s jiným alternativním politickým, kulturním a vůbec společenským programem, kde by na první místo byl postaven požadavek přátelství nebo bratrství mezi lidmi, bude mít slovo „socialismus“ nadále své hluboké oprávnění, a to bez ohledu na to, že bylo v reálné historii povážlivě zdiskreditováno. To se přece stalo demokraciím takto už mnohokrát, neřku-li samotnému křesťanství, bez něhož by ony demokratické postuláty asi vůbec nemohly být nikdy formulovány. Nechce-li někdo už dál mluvit a slýchat o socialismu, musí zůstat v podezření, že chce vytěsnit přátelství a bratrství mezi lidmi z politiky. A to je problém filosofický.